

شناسایی رفتارهای تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان از طریق تکنیک رویدادهای

بحرانی

Identifying Effective Teaching Behaviors from Students' Point of View: A Critical Incident Technique

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۹/۱۹، تاریخ ارزیابی: ۱۴۰۲/۱۲/۹، تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۱۲/۲۶

Dr. M.T.Roodi. Dr.E.Jafari

محمدتقی رودی^{۱*}، اسماعیل جعفری^۲

Abstract: The purpose of this study was to identify the behavioral components related to effective teaching from the students' point of view. For this purpose, critical incident technique has been used as a research method. The location of the research was Tehran and the participants of the research included 50 students of educational sciences of Tehran state universities who were selected through purposeful sampling and random sampling method. Based on the analysis of research findings, 7 main behavioral components of effective teaching were identified, which included choosing a teaching and training strategy, job discipline, fairness and justice, communication and interaction with students, preparation and having a lesson plan, dedication Time to students outside the classroom and classroom management and control. Finally, it is recommended that paying attention to these behavioral components and using them in the development and improvement of teachers' competencies, evaluation of teaching effectiveness, recruitment and hiring of university professors will be a way forward.
Keywords: teaching behavior, effective teaching, critical incident technique, curriculum.

چکیده: هدف از انجام پژوهش حاضر مطالعه و شناسایی مؤلفه‌های رفتاری مرتبط با تدریس اثربخش اساتید و مربیان دانشگاه از نظر دانشجویان است. برای این منظور، از تکنیک رویدادهای بحرانی به‌عنوان روش پژوهش استفاده شده است. محل انجام این پژوهش شهر تهران بود و مشارکت‌کنندگان پژوهش ۵۰ نفر از دانشجویان رشته‌ی علوم تربیتی دانشگاه‌های دولتی تهران بودند که از طریق نمونه-گیری هدفمند از نوع موارد عادی انتخاب شده‌اند. با توجه به یافته‌های پژوهش، و بر اساس تحلیل‌های انجام شده، ۷ مؤلفه‌ی رفتاری اصلی تدریس اثربخش شناسایی شدند که شامل انتخاب راهبرد تدریس و آموزش، نظم و انضباط شغلی، رعایت انصاف و عدالت، ارتباط و تعامل با دانشجویان، آمادگی و داشتن طرح درس، اختصاص زمان به دانشجویان خارج از کلاس درس و مدیریت و کنترل کلاس درس است. به نظر می‌رسد توجه به این مؤلفه‌های رفتاری و بهره‌گیری از آن‌ها در توسعه و ارتقای شایستگی‌های معلمان، ارزیابی اثربخشی تدریس، جذب و استخدام اساتید دانشگاه راهگشا خواهد بود.

کلمات کلیدی: رفتار تدریس، تدریس اثربخش، تکنیک رویداد بحرانی، برنامه درسی

^۱ دانش آموخته دکترای برنامه ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید بهشتی (نویسنده مسئول). mohammad.roodi@yahoo.com

^۲ دانشیار گروه آموزش عالی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید بهشتی.

مقدمه

معلمان از طریق انتقال دانش و شایستگی‌های لازم به فراگیران، نقش حیاتی در شکل‌دهی به نسل آینده جوامع ایفا می‌کنند (Serin, 2023; Ahmad, Rehman and Ali; 2016) و تدریس^۱ به‌عنوان مهم‌ترین وظیفه معلمان یکی از محوری‌ترین ابزارهای انتقال دانش و شایستگی‌ها به فراگیران است. به سخن دقیق‌تر، تدریس یکی از عناصر مهم برنامه درسی است که تاثیر قابل توجهی در بهبود نتایج یادگیری فراگیران و ارتقای کیفیت نظام آموزشی دارد (Patrinos and Angrist, 2018). تدریس مجموعه‌ای از رویدادهایی است که در خارج از فراگیران برنامه‌ریزی و اجرا می‌شود تا از فرایند درونی یادگیری آنان حمایت نماید و آن را تسهیل کند. در این تعریف دو عنصر مورد توجه قرار گرفته است؛ اول اینکه تدریس، عاملی است که خارج از یادگیرنده طراحی و اجرا می‌شود، و دوم اینکه یادگیری در فراگیران یک امر درونی است (Sequeira, 2022, p 4). سرین^۲ (۲۰۲۳) تدریس را یک عنصر ضروری و تعیین‌کننده قلمداد می‌کند و آن را مهم‌ترین عنصر تاثیرگذار در کیفیت آموزش می‌داند. در تعریفی دیگر، تدریس به عنوان یک هنر یا علم در نظر گرفته می‌شود، با این توضیح که به عنوان یک هنر، بر توانایی‌های زیبایی‌شناسانه و هنری معلم در ایجاد موقعیتی مطلوب و ارزشمند در کلاس درس تاکید می‌کند تا دانش‌آموزان بتوانند در آن محیط به خوبی یاد بگیرند. همچنین تدریس به عنوان یک علم، مراحل و گام‌های منطقی و منظمی که برای دستیابی به اهداف تعیین شده، لازم است را روشن می‌کند (Rajagopalan, 2019, p 1). زمانی که شخصی اطلاعات یا مهارت-هایی را به دیگری منتقل می‌کند، معمولاً این عمل به عنوان تدریس توصیف می‌شود. اشیرن^۳ (۲۰۱۹) یک تعریف کاربردی و تجویزی از تدریس ارائه می‌دهد. او معتقد است هدف تدریس نه تنها باید تشویق باورهایی باشد که توسط شواهد پشتیبانی می‌شود، بلکه باید مهارت و توانمندی فراگیران برای جمع‌آوری اطلاعات را نیز تشویق کند و به آنان بیاموزد که کفایت یا عدم کفایت این شواهد را نیز ارزیابی نمایند. او همچنین اشاره می‌کند که آماده سازی فراگیران برای زندگی از طریق توسعه ظرفیت‌های شناختی، عاطفی و اجتماعی آنان، ترغیب آنان به آزادی انتخاب و عمل هوشمندانه، و همراستا ساختن احساس، عقل و عمل نیز از جمله اهدافی است که باید در تدریس مورد توجه باشد. شاید از میان مؤلفه‌های مختلف آموزش و برنامه درسی، این تدریس است که نزدیک‌ترین و ضروری‌ترین ارتباط را با یادگیری دارد. در توضیح این حقیقت، اشاره به این دیدگاه دیوئی (۱۹۳۴) راهگشاست که تدریس جزء لازم و ضروری یادگیری است، همان‌طور

---

1 . Teaching

2 . Serin

3 . Scheerens

که فروش جزء لاینفک خرید است. این امر نشان‌دهنده اهمیت عنصر تدریس در فرایند آموزش و یادگیری و دستیابی به هدف اساسی آموزش یعنی توسعه و ارتقای فردی و اجتماعی است. اشاره به این نکته ضروری است که زمانی فرایند یاددهی- یادگیری و آموزش از نتایج و مزیت- های تدریس منتفع خواهد شد که این عنصر اثربخشی لازم را داشته باشد.

در رابطه با مفهوم «تدریس اثربخش»، تعاریف و تعابیر مختلفی ارائه شده است. برخی از تعاریف بر نقش مؤثر مدرس تاکید می‌کنند و برخی دیگر نیز، تدریس اثربخش را به عنوان یک فرایند در نظر می‌گیرند که ابعاد و مؤلفه‌های گوناگونی از قبیل مدرس، فراگیر، امکانات، برنامه درسی و ... را شامل می‌شود. رامزدن^۱ (۱۳۹۵) در رابطه با تدریس اثربخش در دانشگاه به ۵ اصل مهم اشاره می‌کند و معتقد است مدرس اثربخش کسی است که ۱. علاقه و انگیزه دانشجویان را بر انگیزد، ۲. برای شخصیت دانشجویان و یادگیری آنان احترام و ارزش قایل شود، ۳. فراگیران را به شیوه مطلوب ارزیابی کند و به آنان بازخورد مناسب ارائه دهد، ۴. اهداف روشن و چالش‌های فکری مشخصی برای دانشجویان تعیین کند، ۵. تکالیف یادگیری دانشجویان را نظارت کند و در آن مشارکت نماید. ناندی^۲ (۲۰۲۱) در رابطه با ابعاد گوناگون تدریس اثربخش به عواملی چون سازماندهی محتوا، مبانی روانشناختی اجرای دستورالعمل‌ها در کلاس درس، استفاده درست از مهارت‌های تدریس، بهره‌گیری از تکنیک‌های گوناگون، مدیریت کلاس درس و جنبه‌های شخصیتی معلم اشاره می‌کند. وی معتقد است فراگیران به منظور رویارویی با دنیای رقابتی موجود، نه تنها باید از نظر آموزشی فعال باشند، بلکه باید دارای مهارت‌های مطلوب و ذهن آگاه و روشن نیز باشند، که این امر تنها از طریق اثربخشی معلم امکان پذیر است. سندیلوس^۳، سیمز^۴، نوروارک^۵ و ردی^۶ (۲۰۱۹) بر نقش اساسی معلم در اثربخشی تدریس تاکید می‌کنند و معتقدند تدریس به همان اندازه اثربخش است که معلم به گونه‌ای عمل کند که برای رشد مهارت‌های اساسی، درک، کلام، عادات، نگرش مطلوب، قضاوت‌های ارزشی و سازگاری شخصی دانش‌آموزان مطلوب باشد.

چنانکه گفته شد در خصوص تعریف و تبیین ابعاد تدریس اثربخش نظرات گوناگونی ارائه شده است. غلامی و اسدی (۱۳۹۷) معتقدند این تنوع در تبیین تدریس اثربخش در بسترهای زمانی و مکانی خاص قابل درک و تفسیر است؛ بدین معنا که نظریه‌های سنتی بر نقش مدرس

---

1. Effective Teaching

2. Ramsden

3. Nandi

4. Sandilos

5. Sims

6. Norwalk

7. Reddy

تاکید دارند و نظریه‌های جدید تدریس را یک فرایند تعاملی و چندجانبه تلقی می‌کنند. عبدالملکی، ملکی و اسدی (۱۳۹۷) تعاریف ارائه شده در رابطه با تدریس اثربخش را از دو دیدگاه تعاریف تولیدی و تعاریف فرایندی طبقه‌بندی می‌کنند و معتقدند «تدریس اثربخش در تعاریف تولیدی به مفهوم تغییرات مثبت در حوزه شناختی، عاطفی و روانی و حرکتی نگریده می‌شود و در تعاریف فرایندی بر عمل تدریس تأکید می‌کند» (ص ۹۶).

درک این موضوع که یک تدریس خوب و اثربخش چه نوع تدریسی است و مریدان اثربخش در کلاس‌های درس و بیرون از کلاس درس چه می‌کنند از اهمیت بالایی برخوردار است. اینکه چه چیزی موجب می‌شود یک تدریس به‌عنوان تدریس اثربخش و یک مربی به‌عنوان مربی اثربخش شناخته شود، هر چند در نگاه اول ساده به نظر می‌رسد، ولی در واقع مسئله پیچیده و چند بعدی است. پژوهش‌ها در حوزه تدریس، شواهد محکمی ارائه می‌دهد مبنی بر اینکه «رفتار تدریس» نقش تعیین کننده و مهمی در نتایج یادگیری فراگیران دارد (Adiyasuren and Galindev, 2023; Hatti, 2012; Seidel and Shavelson, 2023) از این رو، عامل مذکور یعنی رفتار تدریس، در بین صاحب‌نظران مورد توجه قرار گرفته است.

رفتار تدریس یک مفهوم مهم و اساسی در حوزه ادبیات تدریس، اثربخشی معلم، محیط‌های یادگیری و انگیزش است. در تعریف مفهوم رفتار تدریس، می‌توان اظهار داشت که این مفهوم، مفهومی نسبتاً مبهم بوده و تعریف آن نیز دشوار و چالش برانگیز است. با این حال می‌توان آن را به صورت افعال و اقدامات عینی و قابل مشاهده معلم یا مدرس تعریف کرد که موجب می‌شود کیفیت فرایند یاددهی - یادگیری ارتقا یابد و اثربخشی تدریس کلاسی نیز افزایش یابد به گونه‌ای که اهداف تدریس و یادگیری تحقق یابد (Austin, Barowsky, Malow and Gomez, 2018). کوآ سامونز^۲ و باکوم^۴ (۲۰۱۳) تعاریف موجود از رفتار تدریس را خلاصه کردند. آنان معتقدند رفتار تدریس، به آن دسته از رفتارهای معلمان اشاره دارد که قابل مشاهده است و بر نتایج یادگیری فراگیران تأثیر دارد.

استوری^۵ (۲۰۲۳) معتقد است رفتار تدریس ماهیت پیچیده و چند بعدی دارد. اندری^۶ مائولانا^۷، هلمز - لورنز^۸، تلی^۹، چان^۱ و همکاران (۲۰۲۰) با توجه به بررسی‌های خود، به برخی از

---

1. Teaching Behavior

2. Ko

3. Sammons

4. Bakkum

5. Storey

6. André

7. Maulana

8. Helms-Lorenz

9. Telli

مؤلفه‌های رفتار تدریس قابل مشاهده اشاره می‌کنند که ارتباط تنگنگی با اثربخشی تدریس دارند. این مؤلفه‌ها شامل ایجاد فضای یادگیری ایمن و محرک، مدیریت کارآمد کلاس درس، ارائه دستورالعمل‌های واضح و شفاف، تدریس فعال، به‌کارگیری روش‌های متنوع تدریس و آموزش و اجرای راهبردهای یادگیری مطلوب است. برخی دیگر از پژوهش‌ها در رابطه با رفتارهای تدریس اثربخش به سه مؤلفه‌ی اساسی یعنی رفتار آموزشی، رفتار اجتماعی-عاطفی و رفتار سازمانی تاکید می‌کنند (Castillo- acobo, Ramirez, Teves, Orellana, Quñones-Negrete, & et al, 2022; Connor, Morrison, Fishman, Potinz, Glasny & et al, 2009)، که هر کدام از این مؤلفه‌ها در موفقیت تحصیلی فراگیران اثر گذار هستند. رفتار آموزشی به فرایند تدریس و انتقال محتوای آموزش با هدف توسعه مفاهیم یا مهارت‌های علمی و تفکر انتقادی فراگیران اشاره دارد. منظور از رفتار سازمانی، ساختارهایی است که معلم در جهت تسهیل فعالیت‌های یاددهی-یادگیری، به حداقل رساندن عوامل مخل و مداخله‌گر و استفاده مؤثر از زمان کلاس ایجاد می‌کند. رفتار عاطفی-اجتماعی به کیفیت ارتباط معلم یا فراگران در داخل یا خارج از کلاس درس و همچنین پاسخگویی به سوالات آنان اشاره دارد که نشان از پذیرش و انعطاف‌پذیری معلم است و احساس تعلق و صمیمیت در فراگیران را تشویق می‌کند (Castillo- acobo & et al, 2022; Geier, 2021; Connor & et al, 2009; Croninger and Valli, 2009). نگاهی به پژوهش‌های انجام شده در حوزه تدریس اثربخش، حاکی از آن است که پژوهش‌های مختلف به طور مداوم نقش مهم رفتار تدریس بر یادگیری و نتایج تحصیلی فراگیران را مورد تاکید قرار داده‌اند (چاپمن^۲، شتزل^۳ و واهلرز^۴؛ ۲۰۱۶؛ کریمر^۵ و کایریاکیدز^۶؛ ۲۰۰۸؛ هاتی^۷؛ ۲۰۱۲؛ هاتی و کلینتون^۸؛ ۲۰۰۸) (Chapman, Schetzlsle & Wahlers, 2016; Creemers and Kyriakides, 2008; Hatti, 2012; Hatti and Clinton, 2008).

مسئله دیگری که در این خصوص حائز اهمیت است، چگونگی مطالعه و ارزیابی رفتار تدریس است. در رابطه با اینکه تدریس اثربخش چگونه و با چه فرایندی مشخص می‌شود، برخی از پژوهشگران نظرات فراگیران را تعیین کننده می‌دانند (Konig and Pflanz, 2016)، برخی دیگر بر دیدگاه‌های همکاران تاکید می‌کنند و برخی دیگر نیز نظرات خود مربیان در مورد

1. Chun

2. Chapman

3. Schetzlsle

4. Wahlers

5. Creemers

6. Kyriakides

7. Hattie

8. Clinton

تدریس خود را قابل اتکا می‌دانند (Ahuja, 2019). هر چند مشاهده کلاس درس توسط یک ارزیاب و بر اساس استانداردهای مشخص ممکن است مفید و ارزشمند باشد، اما این امر نیازمند وقت و هزینه نسبتاً زیادی است. از طرف دیگر گزارش خود معلمان از رفتارشان در کلاس درس، اگرچه از نظر زمان و هزینه مقرون به صرفه است، اما ممکن است بازتاب دقیق رفتار تدریس آنان نباشد (Douglas, 2009). برخی از پژوهش‌ها نشان داده‌اند که ادراک فراگیران از رفتار معلمانشان ممکن است در راستای درک رفتار تدریس اثربخش، ارزشمندتر از گزارش‌های یک ناظر شخص ثالث باشد (Bauer and Gilpin, 2023, Douglas, 2009; Eccles,) (Midgley, Buchanan, Wigfield & et al, 1993).

عبدالمالکی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «شناسایی مؤلفه‌های تدریس اثربخش اساتید رشته برنامه‌ریزی درسی از دیدگاه دانشجویان این رشته» که از طریق رویکرد کیفی پژوهش و روش پدیدارشناسی در شهر تهران (دانشگاه علامه طباطبایی و دانشگاه تهران) انجام شد ۶ مؤلفه اصلی یعنی ویژگی‌های علمی، مهارت‌های تدریس، مدیریت کلاس، ویژگی‌های اخلاقی، انگیزش و ارزشیابی را شناسایی کردند. در پژوهشی دیگر، نظریان، عابدی، مهداد و نادى (۱۳۹۹) به بررسی «تجارب زیسته معلمان در زمینه‌ی شناسایی استعداد‌های دانش‌آموزان مبتنی بر ابعاد و مؤلفه‌های الگوی تدریس اثربخش» از طریق رویکرد کیفی و روش پدیدارشناسی در استان اصفهان پرداختند. آنان ۱۵ مضمون فرعی و ۵ مضمون اصلی در رابطه با ابعاد الگوی تدریس اثربخش را شناسایی کردند که عبارتند از درگیر کردن دانش‌آموزان، کنجکاو کردن دانش‌آموزان، ایجاد فرصت ابراز وجود، ارزشیابی هدف آزاد، و توسعه برداشت‌ها از محتوای آموخته شده. آنان اظهار کردند که معلمان به منظور شناسایی دانش‌آموزان با استعداد باید از مضامین اصلی شناسایی شده در پژوهش استفاده کنند. همانطور که ملاحظه می‌شود نتایج پژوهش نظریان و همکاران (۱۳۹۹) در برخی جهات از قبیل ارزشیابی و انگیزش با پژوهش عبدالمالکی و همکاران (۱۳۹۷) همسویی دارد. ترک زاده و کشاورزی (۱۳۹۹) طی پژوهشی دیگر با عنوان «شناسایی مؤلفه‌های مؤثر بر تدریس اثربخش با رویکرد راهبردی در دوره‌های آموزش عالی» که با رویکرد کیفی و با روش مطالعه موردی در دانشگاه‌های دولتی کشور انجام شد، ۵ مؤلفه اساسی یعنی ویژگی‌های شناختی- رفتاری اساتید، پیش‌آمادگی‌ها و توانمندی‌های دانشجویان، کیفیت طراحی تدریس، کیفیت اجرای تدریس، دستاوردهای تدریس و محیط آموزشی را شناسایی کردند. آنان تأکید کردند که تدریس اثربخش زمانی به وقوع می‌پیوندد که اساتید با روش‌های خلاقانه توان پاسخگویی به شرایط، نیازها، اقتضائات، الزامات و ایجابات محیط راهبردی را داشته باشند. در پژوهش ترک‌زاده و کشاورز (۱۳۹۹) مؤلفه‌های تازه‌ای چون ویژگی- های شناختی- رفتاری اساتید، پیش‌آمادگی‌های فراگیران، اجرا و دستاوردهای تدریس، و همچنین محیط آموزشی مورد توجه قرار گرفته است. اخیراً نیز طاهری، موحدی، کریمی و

مهرداد (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «شاخص‌های تدریس اثربخش از دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشکده‌های کشاورزی دانشگاه‌های بوعلی سینا و رازی» که با روش پیمایشی و پرسشنامه انجام شده است شاخص‌های تدریس اثربخش را در سه حیطه مؤلفه‌های فنی تدریس (شامل داشتن طرح درس و تعهد در قبال آن، رعایت نظم و پیوستگی در تنظیم و ارائه مطالب درسی، مرتبط نمودن محتوای درس با نیازهای جامعه کشاورزی)، مؤلفه‌های عمومی تدریس (شامل گشاده‌رویی استاد، انعطاف‌پذیری نسبت به شرایط دانشجویان، برقراری ارتباط صمیمانه با دانشجویان) و مؤلفه‌های خاص حرفه‌ی معلمی (شامل تعیین زمان، شرایط و موقعیت کلاس توسط استاد، اعلام دستورالعمل‌های صریح و شفاف از سوی استاد، تسلط استاد بر مطالب درسی) را مورد شناسایی قرار دادند.

موضوع تدریس اثربخش در جوامع مختلف مورد توجه پژوهشگران و صاحب‌نظران بوده است و پژوهش‌های قابل توجهی در این رابطه در داخل و خارج از کشور انجام شده است که در ادامه به برخی از پژوهش‌ها مرتبط اشاره می‌شود:

مونا^۱ و کلام^۲ (۲۰۲۱) در پژوهشی با عنوان «فرایند یادگیری و تدریس در جهت افزایش اثربخشی تدریس: مرور ادبیات نظری» چنین گزارش دادند که ارائه بازخورد تکوینی و توسعه‌ای^۳ مثبت و کافی و محیط یادگیری غنی و فعال موجب ارتقای عملکرد علمی دانشجویان و اثربخشی تدریس اساتید می‌شود. در پژوهشی دیگر، ژانگ^۴، گان^۵، هی^۶ و ژو^۷ (۲۰۲۳) «تأثیر رفتارهای تدریس بر اثربخشی زمان یادگیری در کلاس درس» را با روش مطالعه موردی و تحلیل مقایسه‌ای مورد بررسی قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که بین رفتارهای تدریس و اثربخشی زمان یادگیری در کلاس درس رابطه وجود دارد. آنان در پایان پژوهش خود چنین اظهار کردند که یافته‌های پژوهش مذکور می‌تواند شواهدی را برای بهینه‌سازی طراحی آموزشی ارائه کند و مسیری را برای برآوردن نیازهای یادگیری شخصی‌سازی شده دانشجویان فراهم نماید. فرناندز-گارسیا^۸، ایندا-کارو^۹ و وینوئلا-هرناندز^{۱۰} (۲۰۲۳) نیز در پژوهشی با عنوان «اثربخشی تدریس در اسپانیا: به سوی یک رویکرد مبتنی بر شواهد برای ارائه به سیاست‌گذاران» که با روش مطالعه

---

1. Munna

2. Kalam

3. developmental

4. Zhang

5. Gan

6. He

7. Zhou

8. Fernández-García

9. Inda-Caro

10. Viñuela-Hernández

مروری انجام شد، ۶ مؤلفه کلیدی در تدریس اثربخش را مورد توجه قرار دادند که عبارتند از فضای یادگیری ایمن، مدیریت کارآمد کلاس درس، وضوح و شفافیت در تدریس، جلب مشارکت فراگیران و تدریس فعال، آموزش راهبردهای یادگیری و توجه به تفاوت‌های فردی فراگیران. هوا (۲۰۲۳) پژوهشی با عنوان «بررسی رفتارهای تدریس مؤثر مدرسان زبان انگلیسی دانشگاه از دیدگاه تدریس ترکیبی» که با روش مطالعات مروری انجام داد. وی بر اساس یافته‌های پژوهش خود، چهار راهبرد مهم یعنی درک عمیق از مفهوم تدریس ترکیبی، بهبود مهارت و توانایی تدریس، بهبود مدیریت تدریس آنلاین، و استفاده از راهبردهای متنوع ارزشیابی را در راستای اثربخشی تدریس به مدرسان پیشنهاد نمود.

جدول شماره ۱، خلاصه‌ای از پژوهش‌های انجام‌شده داخلی و بین‌المللی در حوزه تدریس اثربخش ارائه شده است.

جدول ۱. خلاصه‌ی پژوهش‌های انجام‌شده

ردیف	عنوان پژوهش	پژوهشگر(ان)	سال	روش	نتایج
۱	شناسایی مؤلفه‌های تدریس اثربخش اساتید رشته برنامه‌ریزی درسی از دیدگاه دانشجویان این رشته	عبدالملکی، ملکی و اسدی	۱۳۹۷	رویکرد کیفی و روش پدیدارشناسی	در این پژوهش ۶ مؤلفه اصلی برای تدریس اثربخش، یعنی ویژگی‌های علمی، مهارت‌های تدریس، مدیریت کلاس، ویژگی‌های اخلاقی، انگیزش و ارزشیابی را شناسایی شد
۲	تجارب زیسته معلمان در زمینه‌ی شناسایی استعداد‌های دانش‌آموزان مبتنی بر ابعاد و مؤلفه‌های الگوی تدریس اثربخش	نظریان، عابدی، مهداد و نادى	۱۳۹۹	رویکرد کیفی و روش پدیدارشناسی	۱۵ مضمون فرعی و ۵ مضمون اصلی در رابطه با ابعاد الگوی تدریس اثربخش شناسایی شد که عبارتند از: درگیر کردن دانش‌آموزان، کنجکاو کردن دانش‌آموزان، ایجاد فرصت ابراز وجود، ارزشیابی هدف آزاد، و توسعه برداشتها از محتوای آموخته شده
۳	شناسایی شناسایی مؤلفه‌های مؤثر بر	ترک زاده و کشاورزی	۱۳۹۹	رویکرد کیفی و روش مطالعه	در این پژوهش مؤلفه اصلی یعنی ویژگی‌های شناختی- رفتاری اساتید، پیش‌آمادگی‌ها و توانمندی‌های

¹ . Hu

ردیف	عنوان پژوهش	پژوهشگر(ان)	سال	روش	نتایج
	تدریس اثربخش با رویکرد راهبردی در دوره‌های آموزش عالی			موردی	دانشجویان، کیفیت طراحی تدریس، کیفیت اجرای تدریس، دستاوردهای تدریس و محیط آموزشی شناسایی شد
۴	شاخص‌های تدریس اثربخش از دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشکده‌های کشاورزی دانشگاه‌های بوعلی سینا و رازی	طاهری، موحدی، کریمی و مهرداد	۱۴۰۱	روش پیمایشی و پرسشنامه	شاخص‌های تدریس اثربخش در سه حیطة مؤلفه‌های فنی تدریس (شامل داشتن طرح درس و تعهد در قبال آن، رعایت نظم و پیوستگی در تنظیم و ارائه مطالب درسی، مرتبط نمودن محتوای درس با نیازهای جامعه کشاورزی)، مؤلفه‌های عمومی تدریس (شامل گشاده رویی استاد، انعطاف پذیری نسبت به شرایط دانشجویان، برقراری ارتباط صمیمانه با دانشجویان) و مؤلفه‌های خاص حرفه‌ی معلمی (شامل تعیین زمان، شرایط و موقعیت کلاس توسط استاد، اعلام دستورالعمل‌های صریح و شفاف از سوی استاد، تسلط استاد بر مطالب درسی) شناسایی شد
۵	فرایند یادگیری و تدریس در جهت افزایش اثربخشی تدریس: مرور ادبیات نظری	مونا و کالام	۲۰۲۱	مطالعه مروری	ارائه بازخورد تکوینی و توسعه‌ای مثبت و کافی و محیط یادگیری غنی و فعال موجب ارتقای عملکرد علمی دانشجویان و اثربخشی تدریس اساتید می‌شود
۶	تاثیر رفتارهای تدریس بر اثربخشی زمان یادگیری در کلاس درس	ژانگ، گان، هی و ژو	۲۰۲۳	روش مطالعه موردی و تحلیل مقایسه‌ای	بین رفتارهای تدریس و اثربخشی زمان یادگیری در کلاس درس رابطه وجود دارد.
	اثربخشی تدریس	فرناندز-گارسیا،	۲۰۲۳	مطالعه	۶ مؤلفه کلیدی در تدریس اثربخش ارائه

ردیف	عنوان پژوهش	پژوهشگران(ان)	سال	روش	نتایج
۷	در اسپانیا: به سوی یک رویکرد مبتنی بر شواهد برای ارائه به سیاست‌گذاران	ایندا- کارو و وینونلا- هراندز		مروری	شد که عبارتند از فضای یادگیری ایمن، مدیریت کارآمد کلاس درس، وضوح و شفافیت در تدریس، جلب مشارکت فراگیران و تدریس فعال، آموزش راهبردهای یادگیری و توجه به تفاوت-های فردی فراگیران.
۸	بررسی رفتارهای تدریس مؤثر مدرسان زبان انگلیسی دانشگاه از دیدگاه تدریس ترکیبی	هو	۲۰۲۳		چهار راهبرد مهم یعنی درک عمیق از مفهوم تدریس ترکیبی، بهبود توانایی تدریس، بهبود مدیریت تدریس آنلاین، و استفاده از راهبردهای متنوع ارزشیابی در راستای اثربخشی تدریس شناسایی شد.

چنانکه ملاحظه شد و در این بخش نیز به برخی از پژوهش‌های انجام شده در حوزه تدریس اثربخش اشاره شد، در سال‌های اخیر پژوهش‌های نسبتاً زیادی در رابطه با ارزیابی فراگیران از اثربخشی تدریس وجود دارد. با این حال، آنچه باید مورد توجه قرار گیرد این است که اکثر این مطالعات بر دیدگاه‌ها و نظرات فراگیران تاکید دارد و ویژگی‌های یک مدرس یا معلم خوب را مورد توجه قرار داده است (Abdolmaleki & et al, 2017; Taheri & et al, 2022; Maulana and Helms, 2016; Telli and Maulana, 2021) و نه رفتارهای مرتبط با تدریس اثربخش را. این پژوهش‌ها به جای رفتارهای عینی و قابل مشاهده، بر شناسایی ویژگی‌ها تاکید دارند و همین امر سودمندی آن‌ها را کاهش می‌دهد. این در حالی است که رفتار مدرس تاثیر قابل توجهی بر کیفیت و نتایج یادگیری فراگیران دارد و به نوعی کیفیت تدریس در محیط یادگیری را تعیین می‌کند (Stroet, Opdenakker & Minnaert, 2015; Dijkema, 2019; Doolaard, Ritzema & Bosker, 2019). صرف آگاهی از این نکته که یک ویژگی خاص با تدریس مؤثر مرتبط است، به مربی یا معلم شناختی در مورد چگونگی انجام آن ویژگی یا مشخصه در رفتار و عمل نمی‌دهد (Andre, 2020). به عنوان مثال اگر از نمونه‌های رفتاری مانند "از شوخ طبعی استفاده می‌کند"، یا "نمونه‌های زندگی واقعی ارائه می‌دهد"، به جای جملات انتزاعی و کلی مانند "ارائه خوب" استفاده شود، طبیعتاً ظرفیت بیشتری برای بهبود تدریس وجود خواهد داشت.

شناسایی رفتارهای تدریس اثربخش از...

بر اساس آنچه گفته شد شناسایی عوامل و مولفه‌های اثرگذار بر تدریس اثربخش از اهمیت بالایی برخوردار است و در این میان شناخت رفتارهای مرتبط با تدریس اثربخش، مورد تاکید بسیاری از مطالعات و پژوهش‌ها در این زمینه است چرا که مؤلفه‌های سودمند و عینی‌تری به دست می‌دهد. از طرف دیگر درک و ارزیابی فراگیران از رفتار تدریس معلمان و کیفیت تدریس آنان تا حد زیادی قابل اتکاست و اطلاعات ارزشمندی در این رابطه ارائه می‌کند. در همین راستا، پژوهش حاضر در صدد شناسایی رفتارهای تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان است. به سخن دیگر هدف اصلی پژوهش حاضر پاسخگویی به این سوال است که: رفتارهای مرتبط با تدریس اثربخش از نظر دانشجویان کدام‌اند؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر رویکرد جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات یک پژوهش کیفی است و از تکنیک رویداد بحرانی^۱ (Flangan, 1954) برای اجرای آن بهره برده شده است. تکنیک رویداد بحرانی، فرایند معرفت‌شناختی است که در آن داده‌های کیفی و توصیفی درباره گزارش‌های زندگی واقعی ارائه می‌شود. این تکنیک شامل جمع‌آوری داستان‌ها یا اپیزودهای واقعی درباره رفتارهای شغلی و حرفه‌ای است که در اجرای آن شغل یا حرفه حیاتی است (Hidayat, Serin & Ribeiro, 2023). محل انجام پژوهش شهر تهران بود و مشارکت‌کنندگان پژوهش ۵۰ نفر از دانشجویان دوره کارشناسی رشته علوم تربیتی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران بودند که از طریق نمونه‌گیری هدفمند و روش موارد عادی انتخاب شدند. تعداد مشارکت‌کنندگان بر اساس اشباع نظری پژوهشگر مشخص شد؛ به این معنا که جمع‌آوری اطلاعات در قالب اپیزودها یا رویدادهای بحرانی تا جایی ادامه پیدا کرد که پس از آن اطلاعات تازه‌ای به دست نیاید یا رویدادهای به دست آمده در قالب ابعاد رفتاری موجود دسته بندی شود و بعد با مؤلفه‌ی تازه‌ای اضافه نشود. مشخصات مشارکت‌کنندگان پژوهش بر اساس دانشگاه محل تحصیل و سال ورود در جدول شماره ۲ نشان داده شده است.

جدول ۲: مشارکت‌کنندگان پژوهش بر اساس دانشگاه و سال ورود

سال ورود					دانشگاه				
جمع	۱۴۰۱- ۱۴۰۲	۱۴۰۰- ۱۴۰۱	۱۳۹۹- ۱۴۰۰	۱۳۹۸- ۱۳۹۹	جمع	شاهد	علامه طباطبایی	شهید بهشتی	تهران
۵۰	۸	۱۲	۱۷	۱۳	۵۰	۱۵	۱۴	۹	۱۲

^۱ . Critical Incident Technique

- راهبرد جمع‌آوری اطلاعات

ابتدا برای هر یک از مشارکت‌کنندگان در باره هدف کلی پژوهش توضیح داده شد. به آنان اطلاع داده شد که مشارکت آنان در پژوهش داوطلبانه است و پاسخ‌های آنان نیز محرمانه خواهد بود. سپس از دانشجویان مشارکت‌کننده خواسته شد که دو رویداد عینی و واقعی مثبت و دو رویداد عینی و واقعی منفی را بنویسند که در ارتباط با تدریس اساتید خود تجربه کرده‌اند، و در آن رفتار اساتید مثبت یا سازنده و منفی یا مخرب بوده است. در این خصوص ذکر شد که کلاس‌های درس همه اساتید از قبیل اعضای هیئت‌علمی و اساتید مهمان و همچنین همه دروس رشته علوم تربیتی مورد نظر است و رویدادها مثبت و منفی می‌تواند شامل تمامی اساتید و همه کلاس‌ها باشد. برای آنان با دقت و به صورت شفاف توضیح داده شد که این رویدادها باید بر اساس رفتار عینی و واقعی استاد باشد و نه توصیف ویژگی‌های آن‌ها. در ادامه زمانی برای سوالات احتمالی در نظر گرفته شد تا به ابهامات پاسخ داده شود. سپس زمانی در نظر گرفته شد تا مشارکت‌کنندگان رویدادهای بحرانی مثبت و منفی را بنویسند و به پژوهشگر تحویل دهند. اطلاعات جمع‌آوری شده در قالب رویدادهای بحرانی، یک به یک توسط پژوهشگر مورد بررسی و مطالعه اولیه قرار گرفت. در این مرحله، مواردی که نیاز به صحبت پیگیرانه با مشارکت‌کننده داشت، مشخص شد. پیگیری‌ها به صورت تماس صوتی انجام شد. این مرحله ضروری بود، چرا که برخی از نوشته‌ها حاوی مطالب مبهم بود یا توصیف دقیقی از موقعیت و جزئیات رفتار استاد ارائه نشده بود. در نهایت از ۲۰۰ رویداد بحرانی جمع‌آوری شده، ۱۹۷ مورد برای تجربه و تحلیل انتخاب شد و ۳ مورد به دلیل ابهام یا خدشه در اطلاعات از فرایند پژوهش حذف شد.

- تجزیه و تحلیل اطلاعات

اطلاعات جمع‌آوری شده در قالب رویدادهای بحرانی از طریق رویه‌های کیفی به ویژه تحلیل مضمون و با تاکید بر روایت‌های نگاشته شده توسط دانشجویان تحلیل شدند. به این صورت که مضمون اصلی یا محوری هر رویداد بحرانی بر اساس تحلیل پژوهشگران در قالب مولفه یا بعد رفتاری احصاء شد. در همین راستا، رفتار محوری و قابل مشاهده محتوای هر یک از رویدادهای بحرانی در قالب روش تحلیل مضمون احصاء شد، و تمامی اپیزودهای ارائه شده توسط مشارکت‌کنندگان و نمونه‌های رفتاری مثبت و منفی احصاء شده از آن‌ها بر اساس شباهت‌ها طبقه‌بندی شدند. سپس رویدادهای هر طبقه به منظور نامگذاری و تعریف طبقات در قالب مؤلفه‌های اصلی رفتار تدریس مجدداً خوانده شد. طبقه‌بندی و تحلیل رویدادهای بحرانی، دشوارترین مراحل هستند چرا که تحیل و تفسیر اطلاعات بیشتر ذهنی هستند تا عینی. در واقع خود فلانگان (۱۹۵۴) نیز اذعان داشت که معمولاً در تحلیل اطلاعات نمی‌توان به همان اندازه جمع-

آوری آن‌ها عینیت را رعایت کرد. فرایند تجزیه و تحلیل اطلاعات به همراه نمونه در جدول شماره ۳ آمده است.

جدول ۳: فرایند تجزیه و تحلیل اطلاعات

تعداد اپیزودها			طبقه رفتاری		اپیزودها یا رویدادهای مشابه	
کل	منفی	مثبت	نمونه‌های رفتاری			مؤلفه / بُعد رفتاری
			منفی	مثبت		
۴۹	۲۴	۲۵	استفاده بیش از حد از روش سخنرانی، عدم ارائه مثال‌های مشخص، عدم ارتباط محتوای جلسات با یکدیگر، تدریس یکنواخت و خسته‌کننده، خواندن از روی جزو و یا کتاب و ...	به کارگیری روش‌های تدریس متنوع، توضیح شفاف و روشن، زبان بدن، ارتباط چشمی، انتقاد-پذیری، نشستن کنار دانشجوین، استفاده از نمونه-های مرتبط با زندگی فراگیران، و ...	راهبرد تدریس و آموزش	اپیزود ۱A مثبت: استادی بودند که برای تدریس از مثال‌های کاملاً عینی و ملموس استفاده می‌کردند به طوری که هر کدام انگار در زندگی شخصی هر شخص اتفاق افتاده است. همین‌ها باعث شده که هنوز هم مثال‌های ایشان در ذهن ما ماندگار شود و ...
						اپیزود ۲A مثبت: .....
						اپیزود ۳A منفی: درسی داشتیم که استادش اصلاً به ما اجازه سوال پرسیدن یا نظر دادن نمی‌داد. اگر کسی می‌خواست سوالی بپرسد اجازه نمی‌داد. همه‌ش می‌گفت بگذارید آخر کلاس سوالاتتان را بپرسید. آخر کلاس هم که هیچ موقع وقت نمی‌شد و ...
						اپیزود ۴A منفی: .....
۳۶	۲۸	۸	تأخیر مکرر، طولانی شدن زمان کلاس، لغو مکرر کلاس، آشفستگی و به هم-ریختگی ظاهری.	حضور به موقع در کلاس درس، هماهنگی با دانشجوین در صورت تغییر در برنامه کلاس.	نظم و انضباط شغلی	اپیزود ۱B مثبت: سال قبل استادی بودند که در ارائه و تدریس مطالب خیلی منظم و با سلیقه بودند. مثلاً پاورپوینت خیلی منظم و شفافی درست می‌کردند و مطالب را خیلی منظم و دسته‌بندی شده ارائه می‌کردند. یادگرفتن مطالب نیز برای ما

تعداد اپیزودها			طبقه رفتاری			اپیزودها یا رویدادهای مشابه
کل	منفی	مثبت	نمونه‌های رفتاری		مؤلفه / بُعد رفتاری	
			منفی	مثبت		
						خیلی راحت تر بود. ...
						اپیزود ۲B منفی: .....
						اپیزود ۳B منفی: .....
						.....
...	...	...	.....	...	.....	.....

- اعتبار پژوهش

برای اطمینان از اعتبار یافته‌ها نیز از دو روش بازبینی توسط اعضا و مرور همکار^۲ استفاده شد. در شیوه مرور اعضا، یافته‌های پژوهش برای مشارکت‌کنندگان پژوهش ارسال شد تا در باره صحت و سقم مطالب و انعکاس دقیق دیدگاه‌های آنان در قالب مضامین و استنتاج‌ها اعلام نظر نمایند، سپس بازخوردهای آنان دریافت شد و اصلاحات مورد نیاز اعمال گردید. در روش مرور همتا، دو تحلیل‌گر یعنی پژوهشگر و یک تحلیل‌گر به صورت جداگانه بخشی از اطلاعات حاصل از مصاحبه‌ها را مورد تحلیل قرار دادند و پس از اتمام کار به تطبیق و مقایسه‌ی مضامین پرداختند تا به فهم مشترک و جامعی دست پیدا کنند. لازم به ذکر است در تحلیل اولیه ۸ مؤلفه یا بُعد رفتاری تدریس اثربخش یعنی «راهبرد تدریس و آموزش»، «نظم و انضباط شغلی»، «رعایت انصاف و عدالت»، «رفتار محترمانه»، «آمادگی و تهیه طرح درس»، «اختصاص زمان به دانشجویان خارج از کلاس درس»، «م‌دیریت و کنترل کلاس درس» و «درک و همدلی» مشخص شده بود که در نتیجه بررسی و مرور همکار، دو مؤلفه یعنی رفتار محترمانه و درک و همدلی ذیل مؤلفه «ارتباز و تعامل با دانشجویان» در یک دیگر ادغام شد و مؤلفه‌ها به ۷ مورد تقلیل یافت.

1 . Member checking

2 . Peer review

یافته‌های پژوهش

در این بخش یافته‌های پژوهش که حاصل تحلیل رویدادهای بحرانی ارائه شده توسط فراگیران شرکت‌کننده در پژوهش است، ارائه می‌شود. جدول شماره ۴ ابعاد مثبت یا سازنده و منفی یا مخرب رفتاری معلمان اثربخش را نشان می‌دهد. لازم به ذکر است که اعداد مربوط به هر رویداد از طریق شمارش تعداد رویدادهای بحرانی مطرح شده توسط فراگیران در رابطه با مؤلفه یا بُعد رفتاری مورد نظر است و نشان‌دهنده اهمیت نسبی مؤلفه مذکور می‌باشد.

جدول ۴: مؤلفه‌های رفتاری حاصل از تحلیل رویدادهای بحرانی

تعداد کل	تعداد رویداد منفی	تعداد رویداد مثبت	مؤلفه رفتاری
۴۹	۲۴	۲۵	راهبرد تدریس و آموزش
۳۶	۲۸	۸	نظم و انضباط شغلی
۲۹	۱۴	۱۵	رعایت عدالت و انصاف
۲۶	۶	۲۰	ارتباط و تعامل با دانشجویان
۲۳	۱۲	۱۱	آمادگی و تهیه طرح درس
۱۹	۳	۱۶	اختصاص زمان به دانشجویان خارج از کلاس درس
۱۵	۷	۸	مدیریت و کنترل کلاس درس
۱۹۷	۹۴	۱۰۳	تعداد کل

در مجموع، با توجه به تحلیل رویدادهای بحرانی ذکر شده توسط فراگیران، ۷ بُعد مهم رفتاری مربیان اثربخش مشخص شد که شامل انتخاب راهبرد تدریس و آموزش، نظم و انضباط شغلی، رعایت انصاف و عدالت، ارتباط و تعامل با دانشجویان، آمادگی و داشتن طرح درس مطلوب، اختصاص زمان به دانشجویان خارج از کلاس درس و مدیریت و کنترل کلاس درس است. موارد رفتاری مثبت و منفی مرتبط با هر یک از ابعاد یا مؤلفه‌های رفتاری در جدول شماره ۵ آمده است.

جدول ۵: مؤلفه‌های اصلی به همراه موارد رفتاری مثبت و منفی

مؤلفه رفتاری	موارد رفتاری مثبت	موارد رفتاری منفی
راهبرد تدریس و آموزش	تشویق خلاقیت و تفکر انتقادی، استفاده از منابع به‌روز، به کارگیری روش‌های تدریس متنوع، توضیح شفاف و روشن، زبان بدن، ارتباط چشمی، تشویق مشارکت، انتقاد پذیری، نشستن کنار دانشجویان، استفاده از مثال‌ها و نمونه‌های مرتبط با زندگی فراگیران، انگیزه دادن به فراگیران برای رشد و پیشرفت، پاسخگویی به سوالات، استفاده از طنز و ایجاد صمیمیت، تاکید روی نکات مهم و اساسی	استفاده بیش از حد از روش سخنرانی، عدم ارائه مثال‌های مشخص، عدم ارتباط محتوای جلسات با یکدیگر، تدریس یکنواخت و خسته‌کننده، خواندن از روی جزوه و یا کتاب
نظم و انضباط شغلی	حضور به موقع در کلاس درس، هماهنگی با دانشجویان در صورت تغییر در برنامه کلاس.	تأخیر مکرر، طولانی شدن زمان کلاس، لغو مکرر کلاس در آخرین لحظه، آشفتگی و به هم‌ریختگی ظاهری.
رعایت عدالت و انصاف	رفتار یکسان با فراگیران سر کلاس درس، انصاف و عدالت در نمره دهی	مخاطب قرار دادن بیش از حد به برخی فراگیران در کلاس درس، به یاد داشتن نام فقط تعداد معدودی از افراد خاص، بی‌عدالتی در نمره دهی، نپذیرفتن اعتراض دانشجویان برای تغییر نمره
ارتباط و تعامل با دانشجویان	برخورد محترمانه با فراگیران، احترام به نظرات مخالف، درک و در نظر گرفتن شرایط فراگیران، همراهی با فراگیران در راستای رسیدن به اهدافشان،	تحقیر و مسخره کردن، استفاده از کلمات و الفاظ نامناسب، صحبت بیش از حد با گوشی سر کلاس درس
آمادگی و تهیه (داشتن) طرح درس	داشتن طرح و برنامه مشخص برای کلاس، احاطه بر موضوع درس،	نداشتن برنامه مشخص برای تدریس، مشخص نکردن اهداف آموزشی جلسات، مشخص نبودن منبع تدریس و آموزش، پرداختن به مباحث حاشیه‌ای
اختصاص زمان به دانشجویان خارج از کلاس درس	قرار دادن نشانی ایمیل یا شماره تماس در اختیار فراگیران، اعلام آمادگی برای تعاملات علمی و آموزشی خارج از کلاس درس،	عدم دسترسی خارج از کلاس درس از طریق تلفن تماس، پاسخ ندادن یا تأخیر طولانی در پاسخ به ایمیل

مؤلفه رفتاری	موارد رفتاری مثبت	موارد رفتاری منفی
	پاسخگویی به پیام‌ها و سوالات خارج از کلاس درس	
مدیریت و کنترل کلاس درس	توضیح مفرات کلاس درس در ابتدای هر جلسه، کنترل نظم در کلاس	عدم مدیریت سر و صدا و شلوغی در کلاس، مطرح شدن مباحث حاشیه‌ای کلاس، حضور غیاب نکردن

در ادامه به توضیح هر یک از ابعاد رفتاری تدریس اثربخش پرداخته می‌شود و نمونه‌هایی نیز از رویدادهای بحرانی مطرح‌شده توسط فراگیران ذکر می‌گردد:

انتخاب راهبرد تدریس و آموزش: بر اساس یافته‌های پژوهش، مهم‌ترین طبقه رفتار

تدریس اثربخش، انتخاب راهبرد تدریس و آموزش است. منظور از راهبردهای تدریس و آموزش، کیفیت ارائه آموزش به فراگیران در کلاس درس و چگونگی مدیریت تعاملات مرتبط با تدریس و یادگیری در کلاس درس است. این مؤلفه هم در رویدادهای بحرانی مثبت (۲۵ رویداد) و هم در رویدادهای بحرانی منفی (۲۴) و تقریباً به صورت مساوی مورد توجه قرار گرفته است.

نمونه‌های مثبت رفتاری ذیل این مؤلفه شامل «تشویق خلاقیت و تفکر انتقادی»، «استفاده از منابع به‌روز»، «به‌کارگیری روش‌های تدریس متنوع»، «توضیح شفاف و روشن»، «زبان بدن»، «ارتباط چشمی»، «تشویق مشارکت»، «انتقادپذیری»، «نشستن کنار دانشجویان»، «استفاده از مثال‌ها و نمونه‌های مرتبط با زندگی فراگیران»، «انگیزه دادن به فراگیران برای رشد و پیشرفت»، «پاسخگویی به سؤالات»، «استفاده از طنز و ایجاد صمیمیت در کلاس درس»، و «تأکید روی نکات مهم و اساسی» می‌شود. همچنین، نمونه‌های منفی رفتاری ذیل این مؤلفه شامل «استفاده بیش از حد از روش سخنرانی»، «عدم ارائه مثال‌های مشخص»، «عدم ارتباط محتوای جلسات با یکدیگر»، «تدریس یکنواخت و خسته کننده» و «خواندن از روی جزوه یا کتاب» است. با تعمق در نمونه‌های رفتاری مثبت و منفی مؤلفه‌ی رفتاری فوق، چنین به نظر می‌رسد تلاش برای برقراری ارتباط بین آموزش و زندگی واقعی، ایجاد فرصت فعالیت و مشارکت فراگیران، انعطاف و تنوع در روش‌های آموزش و عدم استفاده بیش از حد از یک روش تدریس و آموزش خاص (مثلاً سخنرانی یا هر روش دیگری) موجب اثربخشی روش‌ها و راهبردهای تدریس و آموزش می‌شود. به ۳ مورد از رویدادهای بحرانی مثبت و ۳ مورد از رویدادهای بحرانی منفی مطرح‌شده توسط فراگیران در ادامه اشاره می‌شود:

• رویدادهای مثبت یا سازنده:

«استادی بودند که برای تدریس از مثال‌های کاملاً عینی و ملموس استفاده می‌کردند به طوری که هرکدام انگار در زندگی شخصی هر شخص اتفاق افتاده است. همین‌ها باعث شده است

که هنوز هم مثال‌های ایشان در ذهن ما ماندگار شود و حتی در زندگی شخصی می‌توانیم از این مثال‌ها استفاده کنیم. تدریس بود ولی زندگی کردن را به ما یاد می‌داد.»

«در یکی از کلاس‌ها، استادی داشتیم که تا حد ممکن سعی می‌کرد به صورت دایره یا نیمه-دایره بنشینیم و خودش هم می‌آمد و کنار ما می‌نشست. موضوع درس را توضیح می‌داد و بعد ما هم وارد بحث می‌شدیم و در بحث مشارکت می‌کردیم. حتی اگر نظر اشتباه هم می‌دادیم باز ما را تشویق می‌کرد تا بیشتر فکر کنیم و دقیق باشیم تا نظرم‌ان را اصلاح کنیم. این کلاس خیلی خوب بود و به ما انگیزه می‌داد.»

«یک استادی داشتیم که صرفاً از ما نمی‌خواست که مطالب را حفظ کنیم. او ما را تشویق می‌کرد ما خودمان تحقیق کنیم و از منابع مختلف استفاده کنیم و مطالب را یاد بگیریم. مثلاً ما را گروه بندی می‌کرد و به هر گروه یک موضوع می‌داد و ما تحقیق می‌کردیم و نتیجه کارمان را ارائه می‌کردیم. خودش هم کمک می‌کرد و کار ما را کامل می‌کرد. به نظرم آن کلاس، خیلی کلاس خوبی بود.»

• رویدادهای منفی یا مخرب:

«در یکی از کلاس‌ها استادی داشتیم که وقتی وارد کلاس می‌شد شروع می‌کرد به حرف زدن و یک‌سره تدریس کردن تا آخر ساعت کلاس. یک‌سره درس می‌داد و ما فقط گوش می‌دادیم و با اینکه من به موضوع آن درس خیلی علاقه داشتم با این حال کلاس او برای من خیلی خسته‌کننده بود و چیزی یاد نمی‌گرفتم.»

«یک درسی داشتیم که استادش اصلاً به ما اجازه سوال پرسیدن یا نظر دادن نمی‌داد. اگر کسی می‌خواست سوالی بپرسد اجازه نمی‌داد. همه‌اش می‌گفت بگذارید آخر کلاس سوالاتتان را بپرسید. آخر کلاس هم که هیچ موقع وقت نمی‌شد و سوالات ما می‌ماند. یا اگر کسی نظری می‌داد؛ به او می‌گفت وقتی بلد نیستید دلیلی ندارد که نظر بدهید!»

«یادم هست استادی داشتیم که ما را به صورت ۲ یا ۳ نفره گروه بندی کرده بود و هر گروه یک فصل را ارائه می‌داد. خودش فقط می‌آمد و سر کلاس می‌نشست و بچه‌ها ارائه می‌دادند. نه توضیح بیشتری می‌داد و نه اصلاً وقتی در نظر می‌گرفت که ما سوالات و ابهامات خود را بپرسیم. آن کلاس برایم کلاس خوبی نبود و من و بسیاری از بچه‌ها از روش او ناراضی بودیم.»

نظم و انضباط شغلی: یکی دیگر از مؤلفه‌های مهم رفتار تدریس اثربخش، نظم و انضباط شغلی است که به نظم مدرس در انجام فعالیت‌های شغلی و انضباط وی در اجرای برنامه‌های آموزشی و یادگیری است. موضوع جالب توجهی که در رابطه با این طبقه رفتاری وجود دارد این است که وقت‌شناسی مدرس در حضور سر کلاس درس یا نظم و انضباط در انجام برنامه‌های آموزشی به عنوان یک ویژگی شخصیتی، بیشتر از مؤلفه‌های رفتاری آموزشی، همچون آمادگی و تهیه طرح درس و همچنین مدیریت و کنترل کلاس درس مورد توجه فراگیران بوده است. از

شناسایی رفتارهای تدریس اثربخش از...

طرف دیگر، این رفتار بیشتر به عنوان یک رویداد بحرانی منفی، یعنی ۲۸ رویداد منفی در مقابل ۸ رویداد مثبت مورد توجه مشارکت‌کنندگان است. به نوعی می‌توان گفت عدم وجود نظم و انضباط شغلی در مربیان و معلمان، بیشتر مورد توجه فراگیران قرار می‌گیرد و باعث می‌شود آنان ارزیابی منفی از مربی و تدریس وی داشته باشند.

نمونه‌های مثبت رفتاری در رابطه با این مؤلفه شامل دو مورد اصلی یعنی «حضور به موقع در کلاس درس» و «هماهنگی با دانشجویان در صورت تغییر در برنامه کلاس» است. نمونه‌های منفی رفتاری نیز شامل «تأخیر مکرر»، «طولانی شدن زمان کلاس»، «لغو مکرر کلاس در آخرین لحظه» و «آشفتگی و به هم ریختگی ظاهری» می‌شود. جالب توجه است که آشفتگی و به هم ریختگی معلم از نظر ظاهری به عنوان مثال در پوشش، مورد توجه فراگیران قرار گرفته و آن را به عنوان رفتاری که اثربخشی تدریس را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد، مطرح نموده‌اند. در ادامه، به ۳ مورد از رویدادهای مثبت و ۳ مورد از رویدادهای منفی اشاره شده توسط فراگیران در ادامه آمده است:

• رویدادهای مثبت یا سازنده:

«یکی از اساتید شخص خیلی منظم و دقیقی بودند و شخصیت آرام و منظمی داشتند. همین رفتارها در تدریس‌شون هم نمایان بود و باعث می‌شد به خوبی و با دقت کامل یاد بگیریم و حتی با وجود اینکه شاید مثلاً سوال‌های امتحانی سختی طراحی می‌کردند، همه‌ی دانشجویها علاقه خاصی داشتند با ایشان درس انتخاب کنند».

«استادی داشتیم که خیلی آدم وقت‌شناس . منظمی بودند. به موقع در کلاس حاضر می‌شدند و سر وقت هم کلاس را به پایان می‌رساندند. در کلاس درس هم برای تدریس و مشارکت دانشجویان و همچنین اختصاص زمان برای سوالات دانشجویان این نظم را داشتند. من کلاسشان را خیلی دوست داشتم».

«سال قبل استادی بودند که در ارائه و تدریس مطالب خیلی منظم و با سلیقه بودند. مثلاً پاورپوینت خیلی منظم و شفاف درست می‌کردند و مطالب را خیلی منظم و دسته بندی شده ارائه می‌کردند. یادگرفتن مطالب نیز برای ما خیلی راحت‌تر بود».

• رویدادهای منفی یا مخرب:

«ترم اول بودم و روز اول ترم منتظر یکی از اساتید بودیم که تشریف بیاورند ولی حدوداً با دوساعت تأخیر آمدند و بعد از اینکه آمدند هم اصلاً در مورد موضوع درسی که با ایشان داشتیم صحبت نکردند. خیلی از بچه‌ها کلاس را ترک کنند و من هم دیگر در کلاس ایشان شرکت نکردم چون نه در کلاس تدریس می‌شد و نه حضور در کلاس درس برایشان مهم بود».

«یکی از اساتید بود که اصلاً برنامه کلاسش معلوم نبود. ما می‌رفتیم دانشگاه و در زمان کلاس متوجه می‌شدیم که نیامد. محل سکونت من با دانشگاه فاصله نسبتاً زیادی داشت و بارها

این همه راه را رفته‌ام و او نیامد. از قبل هم با ما هماهنگ نمی‌کرد. من تا جای ممکن دیگر با او کلاس برنداشتم».

«استادی داشتیم که وقتی درس می‌داد اصلاً مطالب خیلی به هم ریخته بود. انقدر بی‌نظم و بهم‌ریخته روی وایت‌برد می‌نوشت که اگر نگاه می‌کردید اصلاً متوجه نمی‌شدید شروع و پایان مطالب کجاست، و چه ارتباطی بین آن‌ها وجود دارد. ما واقعاً گیج و سردرگم می‌شدیم و چیزی متوجه نمی‌شدیم».

رعایت عدالت و انصاف: منظور از عدالت و انصاف، عدم سوگیری در فعالیت‌های آموزشی و تربیتی از قبیل نمره‌دهی و تبعیض قابل نشدن بین فراگیران است. جالب توجه است که در رابطه با این مؤلفه، مسائلی همچون به خاطر داشتن نام فراگیران و مخاطب قرار دادن آنان هنگام تدریس و کلاس درس به عنوان یک رویداد بحرانی مورد توجه دانشجویان مشارکت‌کننده در پژوهش بوده است و در ارزیابی اثربخشی یا عدم اثربخشی تدریس از نظر آنان مؤثر واقع شده است. در این رابطه نیز تقریباً به صورت یکسان به ۱۵ رویداد بحرانی مثبت و ۱۴ رویداد بحرانی منفی مورد توجه قرار گرفته است. از جمله نمونه‌های مثبت رفتاری در رابطه با این مؤلفه شامل «رفتار یکسان با فراگیران سر کلاس درس» و «انصاف و عدالت در نمره‌دهی» است. نمونه‌های رفتاری منفی ذیل این مؤلفه نیز شامل مواردی چون «مخاطب قرار دادن بیش از حد به برخی فراگیران در کلاس درس»، «به یاد داشتن نام فقط تعداد معدودی از افراد خاص»، «بی‌عدالتی در نمره‌دهی»، و «نپذیرفتن اعتراض دانشجویان برای تغییر نمره» است. ۳ مورد از رویدادهای بحرانی مثبت و ۲ مورد از رویدادهای بحرانی منفی در ادامه ذکر می‌شود:

• رویدادهای مثبت و سازنده:

«یک بار قرار بود یک ارائه انجام دهیم. ما یک گروه سه نفره بودیم و تقسیم کار کردیم. دوستان من با وجود اصرار من، کارهایشان را انجام ندادند. حتی یکیشان هم در کلاس حضور پیدا نکرد. من بخش خودم را انجام دادم ولی کسی که باید پاورپوینت می‌ساخت کار را آماده نکرد. استاد وقتی این شرایط را دید خودش به من کمک کرد و ارائه دادیم. او بخاطر تلاش من نمره ارائه را کامل به من داد. رفتار عادلانه او همیشه در یادم ماند و آن درس هنوز برای من خوشایند است».

«در یک درسی، استادی داشتیم که از قضا دو نفر از بستگانش هم هم‌کلاس ما بودند. من فکر می‌کردم استاد به آن‌ها توجه ویژه خواهد داشت یا به قولی هوای آن‌ها را نگه خواهیم داشت. ولی دیدم که او هیچ تبعیضی قایل نشد واقعا با همه یکسان برخورد میکرد. این رفتارهای او من را به آن درس علاقمند کرد».

«یک بار در آزمون آخر ترم، مشخص شد پاسخ‌های یکی از دانشجویان که در امتحان کنار من نشسته بود، و از جمله از بستگان استاد بود دقیقاً شبیه پاسخ‌های من است و معلوم شد که

یک نفر تقلب کرده است. من خیلی نگران شدم چون واقعا من تقلب نکرده بودم ولی آن فرد از بستگان استاد بود. با این حال استاد ماجرا را متوجه شد و او را توبیخ کرد و از من عذر خواهی کرد که به من مشکوک شده بود».

• رویدادهای منفی یا مخرب

«در یک درس استادی داشتیم که بین دانشجویان تبعیض قایل بود و بیشتر حواسش به دانشجویهایی بود که آشنا یا فامیل بودند و با او نسبتی داشتند و از هر لحاظ آن‌ها را مورد توجه قرار می‌داد و همین باعث شد دانشجویان دیگر از آن درس دل‌زده شوند».

«در یک امتحانی همه سوال‌ها را درست پاسخ داده بودم ولی نمره کم شده بود. وقتی از استاد پرسیدم گفتند من برای نمره معیاری‌هایی دارم بخاطر همون کم داده‌ام و از نظر من خیلی غیر منصفانه بود یا بهتر بود معیارشان را از قبل اعلام می‌کردند تا ما هم اطلاعی داشته باشیم و این‌ها باعث شد کلاسشان برای من خوب نباشد».

ارتباط و تعامل با دانشجویان: آخرین مؤلفه مطرح‌شده توسط فراگیران در رابطه با رفتارهای تدریس مؤثر، چگونگی و کیفیت ارتباط و تعامل مربی با فراگیران است. ارتباط و تعامل به مسئله رابطه مبتنی بر شناخت مربی با فراگیران و همراهی و درک شرایط آنان مربوط می‌شود. فراگیران به ۲۰ رویداد بحرانی مثبت و ۶ رویداد بحرانی منفی در زمینه این مؤلفه رفتاری اشاره نموده‌اند. چنانکه ملاحظه می‌شود، رویدادهای اشاره شده در رابطه با این مؤلفه بیشتر مثبت هستند و رویدادهای منفی نسبتاً کمتری مطرح شده است. به نظر می‌رسد مربی یا معلمی که رفتار صمیمانه و محترمانه با فراگیران دارد و در تعامل خود با آنان درک و همدلی نشان دهد، این رفتار، به عنوان یک امتیاز برای او محسوب می‌شود و اثربخشی تدریس وی از نظر فراگیران را نیز ارتقا می‌دهد. نمونه‌های رفتاری مثبت اشاره شده در رابطه با این مؤلفه شامل «برخورد محترمانه با فراگیران (در احوالپرسی، نحوه پاسخ به سوالات، نحوه ارزیابی و ...)»، «احترام به نظر مخالف»، «درک و در نظر گرفتن شرایط فراگیران» و «همراهی با فراگیران در راستای رسیدن به اهدافشان» است. نمونه‌های منفی ذیل این مؤلفه نیز شامل مواردی همچون «تحقیر و مسخره کردن»، «استفاده از کلمات و الفاظ نامناسب» و «صحبت بیش از حد با گوشی سر کلاس درس» است. نکته جالبی که در این طبقه رفتاری وجود دارد این است که صحبت کردن با گوشی در کلاس درس توسط مربی به عنوان نوعی رفتار غیر محترمانه و حتی توهین آمیز توسط فراگیران تلقی می‌شود. ۲ نمونه از رویدادهای بحرانی منفی و ۲ نمونه از رویدادهای بحرانی مثبت ذکر شده توسط فراگیران به قرار زیراند:

• رویدادهای مثبت یا سازنده:

«یک روز مریض بودم و نتوانستم در کلاس حضور پیدا کنم. استاد از دوستانم جوئیای حالم شده بود. عصر همان روز با من تماس گرفت و جوئیای حالم شد. همین اتفاق باعث شد که من علاقه بیشتری به حضور در کلاس ایشان داشته باشم».

«اوایل ترم بود و هوا خیلی سرد بود و سیستم گرمایشی دانشگاه هم خراب بود. از طرفی شیشه‌ی پنجره‌های کلاس هم شکسته بود و ما از سرما می‌لزیدیم. وقتی استاد متوجه این مشکل شدند کلاس خودشان را کنسل کردند و گفتند رفاه دانشجویان خیلی مهم‌تر از تشکیل شدن این کلاس است. این کارشان و احترامی که به دانشجویها گذاشتند باعث شد که همه دانشجویان کلاس در جلسات بعد در درس ایشان حاضر باشند».

• رویدادهای منفی یا مخرب

«یک بار استاد سر کلاس سوالی پرسید و من پاسخ دادم که گویا پاسخم اشتباه بود. او خیلی با من بد برخورد کرد و من را مسخره کرد و من حالم خیلی بد شد. از آن به بعد رغبتی برای حضور در آن کلاس نداشتم».

«یک استادی داشتیم که وقتی سر کلاس مشکلی پیش می‌آمد مثلاً کسی حرف می‌زد یا کاری می‌کرد با لحن و کلمات غیرمحترمانه‌ای با او برخورد می‌کرد. لحن و کلماتی که واقعا در شأن یک استاد و کلاس درس نیست. همین کارها باعث شده بود که اکثر بچه‌ها دلشان نمی‌خواست در آن کلاس شرکت کنند».

آمادگی و تهیه طرح درس: مؤلفه مهم دیگر، آمادگی معلم، آماده‌سازی برنامه تدریس و آموزش و داشتن طرح و برنامه مشخص برای تدریس است. در رابطه با این بُعد رفتاری نیز ۱۱ رویداد بحرانی مثبت و ۱۲ رویداد بحرانی منفی مورد توجه مشارکت‌کنندگان بوده، که تقریباً به یک اندازه مورد توجه فراگیران بوده است. طبق نظر فراگیران مشارکت‌کننده در پژوهش، نمونه‌های مثبت رفتاری این طبقه شامل «داشتن طرح و برنامه مشخص برای کلاس» و «احاطه بر موضوع درس» می‌شود. نمونه‌های منفی رفتاری نیز شامل مواردی از قبیل «نداشتن برنامه مشخص برای تدریس»، «مشخص نکردن اهداف آموزشی جلسات» و «مشخص نبودن منبع تدریس و آموزش» است. در ادامه ۲ مورد از رویدادهای بحرانی مثبت و ۲ مورد از رویدادهای بحرانی منفی ذکر می‌شود:

• رویدادهای مثبت یا سازنده:

«استادی داشتیم که وقتی با او کلاس داشتیم، همه چیز مشخص بود. برنامه آموزش مشخص بود. او خیلی مشخص و شفاف برنامه آن روز کلاس را در ابتدا می‌گفت و ما می‌دانستیم که قرار هست چه کارهایی انجام دهیم. این موضوع برایمان خوب بود و نوعی امنیت روانی برای ما هم داشت. این کلاس از جمله کلاس‌هایی بود که من درس را به خوبی یاد گرفتم».

شناسایی رفتارهای تدریس اثربخش از...

«یکی از اساتید ما بود که خیلی آدم توانمندی بود. او واقعا همیشه با آمادگی کامل به کلاس می‌آمد و به قول خودش بیشتر از ما برای کلاسی که با ما داشت مطالعه می‌کرد. هر موقع مشکلی در فهم درس داشتیم و از او سوال می‌کردم او با تسلط کامل و ساده و شفاف برایمان توضیح می‌داد من چیزهای خیلی زیادی از او یاد گرفتم».

• رویدادهای منفی یا مخرب:

«سال قبل استادی داشتیم که هر جلسه که می‌آمد به صورت کاملاً بی‌برنامه یک بحثی را شروع می‌کرد و اصلا ما می‌دانستیم که از کجا و از چه منبعی درس می‌دهد. مباحثش خیلی پراکنده بود و من از آن کلاس چیزی یاد نگرفتم».

«یک درسی داشتیم که استاد آن درس بیشتر مباحثش خارج از موضوع درس بود. یک بحث حاشیه‌ای شروع می‌شد و همین طور بچه‌ها هم وارد بحث می‌شدند و بیشتر وقت کلاس با همین روال ادامه پیدا می‌کرد. وضعیت طوری بود که من سعی می‌کردم تا جای ممکن در آن کلاس حضور پیدا نکنم چون فکر می‌کردم فقط وقتم هدر می‌رود».

اختصاص زمان به دانشجویان خارج از کلاس درس: مؤلفه رفتاری مهم دیگری که در اثربخشی تدریس نقش دارد، اختصاص زمان به فراگیران خارج از کلاس درس، به منظور پاسخگویی به سوالات و راهنمایی آنان است که به مسائلی از قبیل در دسترس بودن مربی برای فراگیران از طریق راه‌های ارتباطی از قبیل تلفن، پیامک، ایمیل و ... و همچنین پاسخگویی به سوالات و درخواست‌های آموزشی فراگیران اشاره دارد. در رابطه با این مؤلفه، ۱۶ رویداد بحرانی مثبت و ۳ رویداد بحرانی منفی توسط فراگیران ثبت شده است. نمونه‌های مثبت رفتاری در رابطه با این مؤلفه شامل «قرار دادن نشانی ایمیل یا شماره تماس در اختیار فراگیران»، «اعلام آمادگی برای تعاملات علمی و آموزشی خارج از کلاس درس» و «پاسخگویی به پیام‌ها و سوالات خارج از کلاس درس» است. همچنین، نمونه‌های منفی ذیل این مؤلفه شامل دو مورد «عدم دسترسی خارج از کلاس درس از طریق تلفن تماس» و «پاسخ ندادن یا تأخیر طولانی در پاسخ به ایمیل» است. در ادامه، به ۲ مورد از رویدادهای بحرانی مثبت و ۲ مورد از رویدادهای بحرانی منفی اشاره می‌شود:

• رویدادهای مثبت و سازنده:

«من یک زمانی داشتم درگیر چالش در مورد یک تصمیم مهم در مورد تحصیل بودم. موضوع را با استادم در میان گذاشتم. باهم هماهنگ کردیم و او یک روز بعد کلاسش حداقل یک ساعت کنار من نشست و به حرف‌های من گوش داد. او من را راهنمایی کرد و نقاط قوت و فرصت‌های من را به من یادآوری کرد. من بخاطر آن روز و زمانی که برای من گذاشت از او سپاسگزار هستم».

«یکی از اساتید بر این باور بود که در کلاس درس و ساعت‌های محدود برگزاری کلاس‌های دانشگاه امکان شکل‌گیری یادگیری عمیق وجود ندارد، به همین خاطر همیشه در بسیاری از موارد از دانشجویها می‌خواست که در باره موضوع و پژوهشی که قرار بود انجام دهند در بیرون از کلاس درس مطالعه و جستجو کنند و حتی درباره آن موضوع ارائه‌ای در کلاس داشته باشند. در این میان بازخوردهایی از دانشجویها دریافت می‌کردند. همه ما با نکاتی آشنا می‌شدیم که از آنها آگاه نبودیم و در این جستجوها یادگرفتیم و ملکه ذهنمان شد.»

• رویدادهای منفی و مخرب:

«در یک کلاس ما باید گروه‌هایی برای ارائه و کار کلاسی تشکیل می‌دادیم. یادم هست که از استاد خواستم آدرس یا شماره تماس به ما بدهد تا اگر سوالی داشتیم از او بپرسیم یا با او هماهنگ کنیم. او این کار را نکرد و با لحن خاصی گفت که نمی‌تواند تمام شبانه روزش را به ما اختصاص دهد!»

«استادی داشتیم که خارج از کلاس درس اصلاً پاسخ ما را نمی‌داد. یادم هست من یک بار بخاطر کاری لازم بود با او تماس داشته باشم ولی هر چه تلاش کردم او پاسخی به من نداد. برایش ایمیل هم ارسال کردم ولی پاسخ نداد. با همه دانشجویها اینطور بود. همین موضوع باعث شده بود که ما در کلاسش احساس خوبی نداشته باشیم.»

مدیریت و کنترل کلاس درس: آخرین مؤلفه در رابطه با رفتارهای تدریس اثربخش از نظر فراگیران مشارکت‌کننده در پژوهش، مدیریت و کنترل کلاس درس است که به نحوه اداره و مدیریت کلاس درس و ایجاد فضای مناسب برای آموزش و یادگیری توسط معلم اشاره دارد. در رابطه با این طبقه رفتاری نیز ۸ رویداد بحرانی مثبت و ۷ رویداد بحرانی منفی توسط فراگیران مطرح شده است. نمونه‌های رفتاری مثبت در این رابطه شامل «توضیح مقررات کلاس درس در ابتدای هر جلسه» و «کنترل نظم در کلاس درس» است. در رابطه با نمونه‌های رفتاری منفی مؤلفه مذکور نیز مواردی چون «عدم مدیریت سرو صدا و شلوغی در کلاس»، «مطرح شدن مباحث حاشیه‌ای در کلاس» و «حضور غیاب نکردن» توسط مشارکت‌کنندگان پژوهش مطرح شده است. نکته‌ی قابل توجه در رابطه با نمونه‌های رفتاری مثبت و منفی مؤلفه مذکور، این است که هرچند مواردی چون مطرح شدن مباحث حاشیه‌ای و حضور و غیاب نکردن به عنوان موارد رفتاری منفی مورد توجه قرار گرفته است، با این حال، انجام این امور، یعنی انجام حضور و غیاب و عدم پرداختن به مباحث حاشیه‌ای به عنوان یک رویداد مثبت ذکر نشده است. در ادامه، به ۲ مورد از رویدادهای بحرانی مثبت و ۱ مورد از رویدادهای منفی بیان شده توسط فراگیران اشاره می‌شود:

• رویدادهای مثبت یا سازنده:

«کلاسی داشتیم که ۳۵ نفر دانشجو بودیم. بعضی وقت‌ها بیشتر هم می‌شد چون از کلاس‌های دیگر هم می‌آمدند. استاد با دقت و احاطه خاصی که داشت کلاس را مدیریت می‌کرد طوری که ما اصلاً متوجه جمعیت زیاد نمی‌شدیم و همه چیز از قبیل ارائه، سوال پرسیدن، پاسخ به ابهامات و ... سر جای خودش انجام می‌شد. این موضوع باعث شده بود که من عملکرد خوبی در آن درس داشته باشم».

«من و تعدادی از بچه‌ها در همه کلاس‌ها شلوغ می‌کردیم و موجب بی‌نظمی می‌شدیم. راستش علاقه‌ای هم به تحصیل نداشتیم. استادی داشتیم که بر عکس همه اساتید، با ما خشک و از روی زور برخورد نکرد. او از ما دعوت کرد که در صندلی‌های جلو و تا حد ممکن جدا از هم بنشینیم. او موقع درس دادن به ما لیخند می‌زد و ما را مخاطب قرار می‌داد و از این طریق من و دوستانم را به درستی کنترل کرد. همین باعث شد که هم فضای کلاس خوب شود و من هم از آن به بعد با علاقه بیشتری در کلاس حاضر می‌شدم».

• رویدادهای منفی یا مخرب:

«استادی داشتیم که توجهی به بی‌نظمی و سر و صدای بچه‌ها در کلاس نداشت و با وجود شلوغی زیاد، به درس دادن ادامه می‌داد. من اصلاً نمی‌توانستم دقیق بشنوم که او چه می‌گوید و مدام حواسم پرت می‌شد. همین موضوعات باعث شد من و خیلی از بچه‌های کلاس دیگر در کلاس درس اصلاً حاضر نشویم».

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر شناسایی رفتارهای تدریس اثربخش بود که از روش تکنیک رویدادهای بحرانی برای این منظور استفاده شد. در نتیجه تحلیل یافته‌های پژوهش ۷ بُعد اصلی شناسایی شد که عبارتند از: انتخاب راهبرد تدریس و آموزش، نظم و انضباط شغلی، رعایت انصاف و عدالت، ارتباط و تعامل با دانشجویان، آمادگی و داشتن طرح درس مطلوب، اختصاص زمان به دانشجویان خارج از کلاس درس و مدیریت و کنترل کلاس درس. بر اساس یافته‌های پژوهش، می‌توان چنین اظهار کرد که این ابعاد رفتاری، مؤلفه‌هایی هستند که بین تدریس اثربخش و تدریس غیراثربخش یا مربیان مؤثر و مربیان غیرمؤثر تمایز ایجاد می‌کنند. در رابطه با هر کدام از ابعاد رفتاری هفتگانه، نمونه‌های رفتاری نیز شناسایی شد که در بخش یافته‌های پژوهش مورد اشاره قرار گرفت و در این بخش از تکرار دوباره آن‌ها خودداری می‌شود.

یافته‌های پژوهش در رابطه با مؤلفه راهبردهای یاددهی و یادگیری مطلوب با پژوهش عبدالملکی و همکاران (۱۳۹۷)، ترک‌زاده و کشاورزی (۱۳۹۹)، و فرناندز-گارسیا و همکاران (۲۰۲۳) همسو است. عبدالملکی و همکاران در پژوهش خود این مؤلفه را تحت عنوان مهارت-

های تدریس مورد شناسایی قرار می‌دهند و آن را یکی از ابعاد مهم تدریس اثربخش قلمداد می‌کنند. ترک‌زاده و کشاورزی (۱۳۹۹) ذیل مؤلفه‌هایی همچون کیفیت اجرای تدریس، دستاوردهای تدریس و محیط آموزشی بر موضوع راهبردهای تدریس و آموزش را مورد تاکید قرار می‌دهند. فرناندز- گارسیا (۲۰۲۳) و همکاران نیز در بحث خود در رابطه با ابعاد تدریس اثربخش، مؤلفه‌هایی چون وضوح و شفافیت در تدریس، جلب مشارکت فراگیران و تدریس فعال را شناسایی می‌کنند. همچنین، هم‌راستا با پژوهش حاضر، طاهری و همکاران (۱۴۰۱) و محسنی‌پور و محسنی‌پور (۱۳۹۹) نیز موضوع نظم و انضباط شغلی را مورد توجه و تاکید قرار می‌دهند. طاهری پور و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهش خود در رابطه با شاخص‌های تدریس اثربخش، موضوع نظم و انضباط شغلی را ذیل مؤلفه فنی تدریس مورد توجه قرار می‌دهند. محسنی‌پور و محسنی‌پور (۱۳۹۹) نیز بر اهمیت نظم و انضباط شغلی در ارتقای فرایند یاددهی- یادگیری اشاره می‌کنند. در رابطه با مؤلفه رفتاری رعایت انصاف و عدالت نیز یافته‌های پژوهش حاضر با یافته‌های طاهری و همکاران (۱۴۰۱) و خاندلوال (۲۰۱۹) مشترک است، با این تفاوت که طاهری و همکاران (۱۴۰۱) ذیل مؤلفه‌های خاص حرفه‌ای معلم به موضوع صراحت و شفافیت معلم در ارائه دستورالعمل‌های آموزشی اشاره می‌کنند که ببه صورت غیر مستقیم موضوع انصاف و عدالت را هدف قرار می‌دهد. خاندلوال (۲۰۱۹) نیز مؤلفه عدالت را به عنوان یکی از ابعاد مهم رفتاری تدریس اثربخش شناسایی می‌کند. یافته‌های پژوهش حاضر در رابطه با مؤلفه ارتباط و تعامل با دانشجویان به عنوان یکی از ابعاد مهم رفتاری تدریس اثربخش، با نتایج پژوهش‌های طاهری و همکاران (۱۴۰۱)، فرناندز- گارسیا و همکاران (۲۰۲۳)، و خاندلوال (۲۰۱۹) مشترک است و این پژوهشگران نیز در نتایج پژوهش خود مسئله کیفیت و چگونگی ارتباط با فراگیران را به عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم تدریس اثربخش مورد تاکید قرار داده‌اند. آمادگی مدرس و تهیه طرح درس نیز به‌عنوان یکی مؤلفه‌های رفتاری تاثیرگذار بر تدریس اثربخش، که در این پژوهش شناسایی شد، با نتایج پژوهش‌هایی ترک‌زاده و کشاورزی (۱۳۹۹)، طاهری و همکاران (۱۴۰۱) و خاندلوال (۲۰۱۹) هم‌راستاست. مؤلفه دیگری که در پژوهش حاضر به‌عنوان یکی از ابعاد مهم رفتاری تدریس اثربخش شناسایی شد اختصاص زمان به دانشجویان خارج از کلاس درس است. خاندلوال (۲۰۰۹) نیز در پژوهش خود این مؤلفه را به عنوان یکی از ابعاد مهم رفتاری تدریس اثربخش مورد توجه قرار داده است. همانطور که قبلاً اشاره شد، آخرین مؤلفه رفتاری تدریس اثربخش که در این پژوهش شناسایی شد، مدیریت و کنترل کلاس درس است که هم‌راستا با نتایج این پژوهش، عبدالمالکی و همکاران (۱۳۹۷)، طاهری و همکاران (۱۴۰۱)، و فرناندز-

---

¹ . Khandelwal

گاریسا و همکاران (۲۰۲۳) در نتایج پژوهش‌های خود بر مدیریت و کنترل مطلوب کلاس درس به عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم تدریس اثربخش اشاره نموده‌اند.

دقت در چگونگی پراکندگی رویدادهای مثبت و منفی هر یک از مؤلفه‌های رفتاری تدریس اثربخش، مشخص می‌کند که در این رابطه سه حالت وجود دارد. در برخی از مؤلفه‌ها تعداد رویدادهای مثبت و منفی تقریباً به یک اندازه است، در برخی از مؤلفه‌های رویدادهای مثبت بیشتر از رویدادهای منفی بوده و در برخی نیز تعداد رویدادهای منفی مطرح شده توسط فراگیران بیشتر از رویدادهای منفی است.

در چهار مورد از مؤلفه‌های رفتاری، یعنی راهبرد تدریس و آموزش، رعایت انصاف و عدالت، آمادگی و تهیه طرح درس مناسب و مدیریت و کنترل کلاس درس رویدادهای مثبت و منفی اشاره شده تقریباً به یک اندازه است. این بدان معناست که رفتار مثبت و سازنده مربی در هر یک از این ابعاد، مثل انتخاب راهبردهای مناسب تدریس و آموزش، جلب مشارکت فراگیران، رعایت انصاف در آموزش، برخورد عادلانه با فراگیران، آمادگی مدرس، داشتن طرح درس مناسب، مدیریت مطلوب کلاس درس و ایجاد فضای آرام و امن یادگیری موجب اثربخشی تدریس می‌شود، در حالی که ضعف و خلاء در هر یک از این ابعاد ارزیابی منفی فراگیران از اثربخشی تدریس را در پی خواهد داشت. در یکی از مؤلفه‌های رفتاری تدریس اثربخش یعنی نظم و انضباط شغلی تعداد رویدادهای منفی و مخرب ثبت شده توسط فراگیران بیشتر از رویدادهای مثبت و سازنده است. این بدان معناست که عملکرد مخرب و ضعیف مربی در رابطه با این بُعد رفتاری از نظر فراگیران به عنوان یک عامل منفی در تدریس اثربخش تلقی می‌شود، در حالی که رعایت نظم و انضباط شغلی و حرفه‌ای توسط مربی ممکن است به‌عنوان یک عامل تاثیرگذار در تدریس اثربخش محسوب نشود. به سخن دیگر، می‌توان چنین اظهار کرد که این مؤلفه رفتاری از نظر فراگیران یک «پیش‌نیاز» حرفه‌ای و شغلی است که عدم وجود آن، اثربخشی تدریس معلم را تحت تاثیر قرار می‌دهد.

در دو مؤلفه رفتاری تدریس اثربخش یعنی ارتباط و تعامل مناسب با فراگیران و اختصاص زمان به دانشجویان خارج از کلاس درس، تعداد رویدادهای مثبت مطرح شده توسط فراگیران به صورت چشمگیری بیشتر از رویدادهای منفی است. موارد مثبت رفتاری مرتبط با این مؤلفه‌ها از قبیل تعامل و ارتباط صمیمانه، درک و همدلی، قرار دادن نشانی ایمیل و تماس در اختیار فراگیران و در دسترس بودن برای دانشجویان خارج از کلاس درس موجب می‌شود فراگیران تدریس مربی را اثربخش ارزیابی کنند؛ در حالیکه عدم وجود این مؤلفه‌های رفتاری و موارد مرتبط با آن‌ها، الزماً موجب ارزیابی منفی فراگیران از اثربخشی تدریس نمی‌شود. به سخن دیگر، این مؤلفه‌ها جزو انتظارات اصلی فراگیران از مربی و تدریس اثربخش نیستند، بلکه وجود این مؤلفه‌های رفتاری نوعی «امتیاز» برای مربی محسوب می‌شوند.

در رابطه با نتایج پژوهش حاضر، لازم است توجه شود که تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده در روش رویدادهای بحرانی، تا حدی تفسیری و ذهنی است و ممکن است از عینیت کافی برخوردار نباشد یا دارای سوگیری‌های خاصی باشد. علاوه بر این، باید توجه داشت که تکنیک رویدادهای بحرانی شرح کاملی از شغل یا همه‌ی کارهایی که برای موفقیت در یک حرفه یا شغل لازم است ارائه نمی‌دهد، و همچنین در این روش ممکن است فعالیت‌های عادی و روزمره را مورد غفلت واقع شوند و فقط رویدادهایی که تاثیر عاطفی و ذهنی مثبت یا منفی روی شرکت‌کنندگان گذاشته است، مورد تاکید قرار گیرد.

با این حال، بر اساس نتایج پژوهش و با در نظر گرفتن محدودیت‌های مذکور، پیشنهادهایی برای توسعه و ارتقای فرایند یاددهی- یادگیری و بهبود تدریس در کلاس درس ارائه می‌شود. یافته‌های این پژوهش ممکن است در انتخاب و گزینش، آموزش و توسعه و حتی ارزیابی مدرسان و اساتید دانشگاه راهگشا باشد. در انتخاب و گزینش معلمان ابعاد رفتاری همچون برقراری ارتباط مؤثر، مهارت در بیان و ارائه، مهارت در برنامه‌ریزی و سازماندهی، توانایی مدیریت و کنترل و مشارکت‌جویی و کار گروهی مورد توجه قرار گیرد. در آموزش و توسعه مدرسان و اساتید دانشگاه نیز لازم است بر آموزش شیوه‌های گوناگون تدریس و آموزش، اهمیت توجه به انصاف و عدالت در آموزش، تعامل مطلوب و منطقی با فراگیران، تدوین طرح درس مناسب، و ... تاکید شود. در ارزیابی عملکرد مدرسان و اساتید دانشگاه نیز به مسئولان و مجریان ارزیابی پیشنهاد می‌شود بر رفتارهای عینی و قابل مشاهده مؤثر در تدریس اثربخش آنان تاکید شود. همچنین نتایج پژوهش حاضر می‌تواند راهنمایی برای اساتید دانشگاه در جهت تدریس اثربخش باشد و ابعاد و مؤلفه‌های رفتاری مهمی را به آنان ارائه نماید.

منابع

- Abdol Maleki, Saber., Maleki, Hasan, and Asadi, Faezah. (2017). Identifying the effective teaching components of lesson planning professors from the perspective of students in this field. *Research in Curriculum Planning (Knowledge and Research in Educational Sciences - Curriculum Planning)*, 15(32 (59)), 95-114. SID. <https://sid.ir/paper/127498/fa>. [In Persian]
- Adiyasuren, Amarjargal & Galindev, Ulziisaikhan. (2023). Effective Teaching in Mongolia: Policies, Practices and Challenges. 10.1007/978-3-031-31678-4_11.
- Ahmad, I., Rehman, K., Ali, A., Khan, I., & Khan, F. A. (2016). Critical analysis of the problems of education in Pakistan. *International Journal of Evaluation and Research in Education*, 3(2), 79–84.
- Ahuja, Kanika. (2019). Effective Teaching Behaviors in the College Classroom: A Critical Incident Technique from Students' Perspective. *International Journal of Teaching & Education*. 21. 299-309.
- André, S., Maulana, R., Helms-Lorenz, M., Telli, S., Chun, S., Fernandez-Garcia, C. M., ... & Jeon, M. (2020). Student perceptions in measuring teaching behavior across six countries: A multi-group confirmatory factor analysis approach to measurement invariance. *Frontiers in Psychology*, 11, 273.
- Austin, V. L., Barowsky, E. I., Malow, M. S., & Gómez, D. W. (2018). Effective Teacher Behaviors Evident in Successful Teachers of Students with Emotional and Behavioral Disorders. *Journal of the American Academy of Special Education Professionals*, 4, 27.
- Bauer, R. H., & Gilpin, A. T. (2023). Imaginative children in the classroom: Mixed-methods examining teacher reported behavior, play observations and child assessments. *Early Education and Development*, 34(2), 449-468.
- Castillo-Acobo, R. Y., Ramírez, A. A. V., Teves, R. M. V., Orellana, L. M. G., Quiñones-Negrete, M., Sernaqué, M. A. C., ... & del Rosario Cáceres-Chávez, M. (2022). Mediating role of inclusive leadership in innovative teaching behavior. *Eurasian Journal of Educational Research*, 100(100), 18-34.
- Chapman, J., Schetzsl, S., & Wahlers, R. (2016). An innovative, experiential-learning project for sales management and professional selling students. *Marketing Education Review*, 26(1), 45–50. <https://doi.org/10.1080/10528008.2015.1091674>.
- Connor, C. M., Morrison, F. J., Fishman, B. J., Ponitz, C. C., Glasney, S., Underwood, P. S., Schatschneider, C. (2009). The ISI Classroom Observation System: Examining the literacy instruction provided to individual students. *Educational Researcher*, 38(2), 85-99.

- Creemers, B. P. M., & Kyriakides, L. (2008). The dynamics of educational effectiveness: A contribution to policy, practice, and theory in contemporary schools. Routledge.
- Croninger, R. G., & Valli, L. (2009). "Where is the action?" Challenges to studying the teaching of reading in elementary classrooms. *Educational Researcher*, 38(2), 100-108.
- Dijkema, S., Doolaard, S., Ritzema, E. S., & Bosker, R. J. (2019). Ready for take-off? The relation between teaching behavior and teaching experience of Dutch beginning primary school teachers with different educational backgrounds. *Teaching and Teacher Education*, 86, Article 102914.
- Douglas, K. (2009). Sharpening our focus in measuring classroom instruction. *Educational Researcher*, 38(7), 518-521.
- Eccles, J. S., Midgley, C., Buchanan, C. M., Wigfield, A., Reuman, D., & MacIver, D. (1993). Development during adolescence: The impact of stage/environment fit. *American Psychologist*, 48(2), 90-101.
- Fernández-García, C. M., Inda-Caro, M., & Viñuela-Hernández, M. P. (2023). Teaching Effectiveness in Spain: Towards an Evidence-Based Approach for Informing Policymakers. In *Effective Teaching Around the World: Theoretical, Empirical, Methodological and Practical Insights* (pp. 283-298). Cham: Springer International Publishing.
- Flanagan, J. C. (1954). The critical incident technique. *Psychological Bulletin*, 51(4), 327- 358.
- Geier, M. T. (2021). Students' expectations and students' satisfaction: The mediating role of excellent teacher behaviors. *Teaching of Psychology*, 48(1), 9-17.
- Gholami K, Asady M. (2014). The professors' professional experience in relation to effective teaching phenomenon in higher education. *Theory and practice*. 1(2), 5-26. URL: <http://cstp.khu.ac.ir/article-1-1915-fa.html> [In Persian]
- Hattie, J. (2012). *Visible learning for teachers: Maximizing impact on learning*. Routledge.
- Hattie, J. (2012). *Visible learning for teachers: Maximizing impact on learning*. Routledge.
- Hattie, J., & Clinton, J. (2008). Chapter 11 Identifying accomplished teachers: A validation study. In L. Ingvarson & J. Hattie (Eds.), *Advances in program evaluation: Vol. 11. Assessing teachers for professional certification: The first decade of the National Board for Professional Teaching Standards* (pp. 313–344). Emerald Group Publishing. [https://doi.org/10.1016/S1474-7863\(07\)11011-5](https://doi.org/10.1016/S1474-7863(07)11011-5).
- Hidayat, I. K., Serin, E., & Ribeiro, R. (2023, April). The Potential of Using Critical Incident Technique to Improve Design Research: A Compilation Study. In *Proceedings of the International Seminar on*

- Language, Education, and Culture (ISoLEC 2022) (Vol. 742, p. 160). Springer Nature.
- Hu, Y. (2023). Research on Effective Teaching Behavior of College English Teachers from the Perspective of Blended Teaching. *Curriculum and Teaching Methodology*, 6(6), 91-96.
  - Khandelwal, K. A. (2019). Effective Teaching Behaviors in the College Classroom: A Critical Incident Technique from Students' Perspective. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 21(3), 299-309.
  - Ko, James & Sammons, Pam & Bakkum, Linda. (2013). *Effective teaching: A review of research and evidence*. Education Development Trust Highbridge House.
  - König, J., and Pflanzl, B. (2016). Is teacher knowledge associated with performance? On the relationship between teachers' general pedagogical knowledge and instructional quality. *Eur. J. Teach. Educ.* 39, 419–436. doi: 10.1080/02619768.2016.1214128
  - Maulana, R., & Helms-Lorenz, M. (2016). Observations and student perceptions of the quality of pre-service teachers' teaching behaviour: Construct representation and predictive quality. *Learning Environments Research*, 19(3), 335–357. <https://doi.org/10.1007/s10984-016-9215-8>.
  - Mohsenipour, Saeed and Mohsenipour, Hamidreza, (2019), the role of discipline and its effects on the teaching-learning process and improving the performance of the educational system, the 5th National Conference on New Approaches in Education and Research, Mahmoudabad, <https://civilica.com/doc/1152727> [In Persian]
  - Munna, Afzal & Kalam, Md Abul. (2021). Teaching and learning process to enhance teaching effectiveness: literature review. *International Journal of Humanities and Innovation (IJHI)*. 4. 1-4. 10.33750/ijhi.v4i1.102.
  - Nandi, Ramesh (2021). Components of Effective Teaching at Secondary Level Schools in Purba Bardhaman, West Bengal, *International Journal of Advances in Engineering and Management (IJAEM)* Volume 3, Issue 12 Dec 2021, pp: 1506-1511 www.ijaem.net ISSN: 2395-5252
  - Nazarian, M. R., Abedi, A., Mahdad, A., & Nadi, M. A. (2020). Teachers' lived Experiences in Identifying Students' Talents Based on the Dimensions and Components of the Effective Teaching Pattern. *New Educational Approaches*, 15(2), 43-58. doi: 10.22108/nea.2021.120737.1428 [In Persian]
  - Patrinos, H. A., & Angrist, N. (2018). *Global dataset on education quality: A review and update (2000– 2017)* (English) (Policy Research working paper; no. WPS 8592). Washington, DC: World Bank Group. Retrieved May 3, 2020, from <http://documents.worldbank.org/curated/en/390321538076747773/Global-Dataset-on-Education-Quality-A-Review-and-Update-2000-2017>.

- Rajagopalan, Isola. (2019). Concept of Teaching. Shanlax International Journal of Education, 7(2), 5-8.
- Ramsden, Paul (2016), Learning to teach in higher education, translated by Abdol Rahim Naveh ebrahim, Tehran: Farhangian University Press. [In Persian]
- Sandilos, L. E., Sims, W. A., Norwalk, K. E., & Reddy, L. A. (2019). Converging on quality: Examining multiple measures of teaching effectiveness. Journal of School Psychology, 74, 10–28.
- Scheerens, J. (2023). Theory on teaching effectiveness at meta, general and partial level. In Theorizing teaching: Current status and open issues (pp. 97-130). Cham: Springer International Publishing.
- Seidel, T., & Shavelson, R. J. (2007). Teaching Effectiveness Research in the Last Decade: Role of Theory and Research Design in Disentangling Meta-Analysis Results. Review of Educational Research, 77, 454-499. <http://dx.doi.org/10.3102/0034654307310317>
- Sequeira, Aloysius H. (2022). Introduction to Concepts of Teaching and Learning. SSRN Electronic Journal. 10.2139/ssrn.2150166.
- Serin, H. (2023). Effective Teaching: Passion and Commitment. Educational Studies, 10(3), 60-64.
- Storey, K. (2023). Positive behavior supports in classrooms and schools: Effective and practical strategies for teachers and other service providers. Charles C Thomas Publisher.
- Stroet, K., Opendakker, M. C., & Minnaert, A. (2015). What motivates early adolescents for school? A longitudinal analysis of associations between observed teaching and motivation. Contemporary Educational Psychology, 42, 129–140. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2015.06.002>
- Taheri, R., Movahedi, R., Karimi, S., & Poya, M. (2022). Effective teaching indicators according to perceptions of agricultural faculty members of Bu-Ali Sina and Razi universities. Journal of Agricultural Education Administration Research, 14(61), 125-140. doi: 10.22092/jaeer.2022.128418 [In Persian]
- Telli, Sibel & Maulana, Ridwan. (2021). Students' perceptions of teaching behaviour in Turkish secondary education: A Mokken Scaling of My Teacher Questionnaire. Learning Environments Research. 24. 10.1007/s10984-020-09329-8.
- Torkzadeh, Jafar, and Keshavarzi, Fahimeh. (2019). Identifying the effective components on effective teaching with a strategic approach in higher education courses. Education in law enforcement sciences, 7(25), 43-63. SID. <https://sid.ir/paper/524046/fa> [In Persian]
- Zhang, Wei & Gan, Shiyuan & He, Huagang & Zhou, Shengping. (2022). Effects of Teaching Behaviors on the Effectiveness of Classroom Learning Time. International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET). 17. 214-227. 10.3991/ijet.v17i09.30943.